

ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ ІНВАЙРОНМЕНТАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

Мащенко М.А.

Анотація. Обґрунтовано, що соціально-економічний розвиток країни має не тільки позитивні аспекти, але й породжує екологічні проблеми. Подальшого дослідження потребує аналіз особливостей реалізації інвайронментальної безпеки. Метою статті є дослідження особливостей реалізації інвайронментальної безпеки. Проведено аналіз витрат на охорону та раціональне використання природних ресурсів за напрямками природоохоронних витрат в динаміці як один із напрямів реалізації інвайронментальної безпеки. Систематизовано структурні елементи та об'єкти інвайронментальної безпеки. Визначено, що дослідження особливостей реалізації інвайронментальної безпеки дозволить вирішити проблеми еколого-економічної взаємодії та дозволить побудувати економіку сталого розвитку, тобто екологічно та соціально збалансовану економіку.

Ключові слова: безпека, інвайронментальна економіка, інвайронментальна безпека, держава, соціально-економічний розвиток.

ОСОБЕННОСТИ РЕАЛИЗАЦИИ ИНВАЙРОНМЕНТАЛЬНОЙ БЕЗОПАСНОСТИ

Мащенко М.А.

Аннотация. Обосновано, что социально-экономическое развитие страны имеет не только положительные аспекты, но и порождает экологические проблемы. Дальнейшего исследования требует анализ особенностей реализации инвайронментальной безопасности. Целью статьи является исследование особенностей реализации инвайронментальной безопасности. Проведен анализ затрат на охрану и рациональное использование природных ресурсов по направлениям природоохранных расходов в динамике как одно из направлений реализации инвайронментальной безопасности. Систематизированы структурные элементы и объекты инвайронментальной безопасности. Определено, что исследования особенностей реализации инвайронментальной безопасности позволит решить проблемы эколого-экономического взаимодействия и позволит построить экономику

устойчивого развития, то есть экологически и социально сбалансированную экономику.

Ключевые слова: безопасность, инвайронментальная экономика, инвайронментальная безопасность, государство, социально-экономическое развитие.

FEATURES OF REALIZATION ENVIRONMENTAL SECURITY

Mashchenko M.

Abstract. It is substantiated that social and economic development of the country has not only positive aspects but also generates environmental problems. Analysis of the peculiarities of implementation of environmental safety need needs further research. The purpose of the article is to study the implementation details of environmental security. The analysis of expenses on protection and rational use of natural resources in the directions of environmental protection costs in the dynamics as one of the directions of implementation of invariant safety is done. Structural elements and objects of environmental security are systematized. It is determined that the study of the peculiarities of implementation of environmental security would solve the problems of ecological-economic interaction and allow to build a sustainable development economy, that is, an ecologically and socially balanced economy.

Keywords: security, environmental economy, environmental security, government, socio-economic development.

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку відбувається постійне удосконалення техніки та технологій завдяки науково-технічному прогресу, що зумовлює економічне зростання. Останнє являє собою одну з головних цілей будь-якої держави. Економічне зростання – це збільшення обсягів національного виробництва. Як наслідок, все це призводить до збільшення використання природних ресурсів, а саме – мінерально-сировинних, агрокліматичних, біотичних, рекреаційних тощо. Використання природних ресурсів здійснюється для задоволення потреб людства протягом тривалого часу і є єдиним джерелом існування людини як особистості і людського суспільства в цілому. Втілення концепції сталого розвитку в Україні у числі багатьох проблем потребує

визначення шляхів раціоналізації взаємовідносин суспільства і природи. Одним з найбільш важливих і складних стратегічних завдань на даному етапі є перехід країни в бік розвитку екологічно безпечної національної економіки.

Відбувається становлення нових соціально-економічних відносин в нашій державі, а також входження її у світову систему господарювання, що обумовлює відповідний рівень відкритості економіки. Зміни геополітичних умов вимагають осмислення підходів і розробки концепції національної безпеки. Актуальним є дослідження особливостей реалізації інвайронментальної безпеки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблему економічної безпеки досліджували в наукових розробках вчені-економісти Варналій З.С. [1], Власюк О.С. [2], Гуменюк А.М. [3], Жаліло Я.А. [4], Пашко П.В. [5], дослідження інвайронментальної економіки мають місце в роботах вчених-економістів Шлемко В.Т. [6], Хопнер А., Кант Б., Шолтенс Б. [7]. Досліджено взаємозв'язок економічної безпеки та інвайронментальної економіки, теоретично обґрунтовано сутність економічної категорії «інвайронментальна безпека» Мащенко М.А. [8]. Визначено пріоритети інвайронментальної безпеки Мащенко М.А. [9].

Виділення невирішених частин загальної проблеми. Подальшого дослідження потребує аналіз особливостей реалізації інвайронментальної безпеки, який полягає у дослідженні динаміки структури витрат на охорону та раціональне використання природних ресурсів в Україні та синтезі взаємодії суб'єктів та об'єктів, дія яких спрямована на досягнення завдань та пріоритетних напрямків інвайронментальної безпеки

Метою статті є дослідження особливостей реалізації інвайронментальної безпеки.

Виклад основного матеріалу дослідження. В результаті підвищення ефективності виробництва та, як наслідок, збільшення обсягів виробництва відбувається залучення більшої кількості природних ресурсів. Це зумовлює порушення рівноваги в навколишньому природному середовищі. А це, в свою чергу, призводить до загострення соціально-економічних проблем.

Надмірний вплив людини на навколишнє середовище супроводжується:

викидами до повітря;

забрудненням земельних ресурсів тощо.

Динаміка структури витрат на охорону та раціональне використання природних ресурсів в Україні (табл. 1) [10].

Таблиця 1

Динаміка структури витрат на охорону та раціональне використання природних ресурсів в Україні, у відсотках

№ п/п	Напрямок природоохоронних витрат	2014 р. (%)	2015 р. (%)	2016 р. (%)	2017 р. (%)
1	Охорона атмосферного повітря і проблеми зміни клімату	14,4	12	13	15
2	Очищення зворотних вод	30,7	30,5	27,5	30
3	Поводження з відходами	28,3	30,6	27,5	32
4	Захист і реабілітація ґрунту, підземних і поверхневих вод	6	6,3	5	7
5	Зниження шумового і вібраційного впливу	0,1	0,4	1	2
6	Збереження біорізноманіття і середовища існування	1,7	1,6	1,8	2,9
7	Радіаційна безпека	17,6	17,5	22	9,8
8	Науково-дослідні роботи природоохоронного спрямування	0,3	0,2	0,2	0,3
9	Інші напрями природоохоронної діяльності	0,9	0,9	2	1
Разом		100	100	100	100

Незначні зміни витрат визначають питання щодо розподілу загального бюджету на охорону та раціональне використання природних ресурсів, особливо враховуючи той факт, що розвинуті європейські

країни-сусіди приділяють багато уваги екологічним питанням, в тому числі і чистоті атмосферного повітря. Слід згадати, що європейські країни неодноразово вказували Україні на необхідність збільшення витрат на охорону атмосфери. Здається, що зниження витрат на охорону атмосферного повітря, очищення зворотних вод, захист, реабілітацію ґрунту, підземних і поверхневих вод є, насамперед, результатом недостатнього фінансування природоохоронних дій. Фінансування з державного бюджету потребує чіткого визначення найважливіших напрямів природоохоронних витрат.

Інвайронментальна безпека – це стан захищеності економіки та навколишнього середовища, який дозволяє зберігати стійкість до внутрішніх і зовнішніх загроз, здатний до вирішення проблем збалансованого розвитку економіки й поліпшення стану навколишнього середовища та сприяє розробці й реалізації національних концепцій екологічно стійкого розвитку й механізму його забезпечення [8, с. 55].

Пріоритетними напрямками інвайронментальної безпеки повинні бути: ресурсозберігаюча спрямованість використовуваних у виробництві технологій у всіх галузях промисловості, зменшення ресурсоемності виробництва; створення єдиної системи екологічного моніторингу; зменшення рівня забруднення навколишнього середовища по всій країні до екологічних та санітарних норм; поглиблення співпраці з світовою спільнотою у вирішенні екологічних проблем; розвиток екологічної освіти, культури та системи підготовки населення; попередження та ліквідація екологічних катастроф, стихійних лих, наслідків надзвичайних ситуацій та аварій; розвиток науково-технічного потенціалу у галузі екології; прискорений розвиток виробництв, які здатні підвищити експортний потенціал; вдосконалення правового механізму регулювання взаємодії органів державної влади на всіх рівнях; поліпшення інвестиційної привабливості; поліпшення бізнес-клімату; забезпечення енергетичної незалежності; ефективна кадрова політика в еколого-економічній сфері; формування стійкої системи національних цінностей і інтересів в еколого-економічній сфері [9, с. 52].

До суб'єктів інвайронментальної безпеки можна віднести державу, громадян, підприємства, організації й установи, а до об'єктів – особу, її

права і свободи, підприємство, його економічні і немайнові цінності, державу, її конституційний лад, економічна незалежність тощо.

Інвайронментальна безпека має внутрішні та зовнішні аспекти.

До внутрішніх аспектів інвайронментальної безпеки країни відносять: інноваційно-технологічну безпеку – рівень технологічних інновацій і науково-технічного потенціалу, досягнення і підтримка конкурентоспроможності місцевої продукції та надійного військово-промислового комплексу в економіці, необхідні для забезпечення національної безпеки; інформаційно-економічну безпеку – рівень інформації та економічної ситуації; інвестиційну безпеку – рівень безпеки інвестицій, реструктуризації економіки і технологічного розвитку, будівництва та військово-промислового комплексу; енергетичну безпеку – забезпечення якісної і економічно доступної енергії з урахуванням імовірності особливих режимів функціонування економіки у надзвичайних ситуаціях; фінансову безпеку – рівень фінансової, грошово-кредитної, валютної, банківської, бюджетної, податкової систем; сировинно-ресурсну безпеку – рівень безпеки власних ресурсів; продовольчу безпеку – забезпечення населення країни продовольством; воєнно-економічну безпеку – спроможність держави надійно забезпечувати економічні, соціальні науково-технологічні та інші умови підтримання воєнно-економічного потенціалу на рівні, що гарантує її воєнну безпеку; соціальну безпеку – стан збалансованості інтересів у суспільстві і спроможність держави своєчасно відвертати і розв'язувати конфліктні ситуації між суб'єктами соціальних відносин; екологічну безпеку – забезпечення охорони навколишнього середовища.

Важливою частиною інвайронментальної безпеки з точки зору інтеграції в світову економічну систему є зовнішня безпека.

Зовнішня безпека країни має базуватися на таких принципах: верховенство закону в галузі міжнародного управління, дотримання загальноновизнаних норм і принципів міжнародного права; захист національних економічних інтересів та економічного суверенітет; стан координації економічних інтересів окремих господарюючих суб'єктів з економічними інтересами; відкритий характер національної економіки, що забезпечить послідовне здійснення зовнішньоекономічних зв'язків

країни і узгодженість політики географічної диверсифікації; рішення комерційних суперечок шляхом переговорів і консультацій.

Рівень зовнішньоекономічної безпеки характеризується широким колом показників: співвідношення імпорту-експорту; коефіцієнт покриття імпорту експортом; відношення обсягу імпорту до ВВП; сальдо торгового балансу; сальдо платіжного балансу; експорт та імпорт структури; товарна структура імпорту; енергомісткість і матеріаломісткість експорту; співвідношення цін на зовнішньому та внутрішньому ринках; вплив експортної продукції на навколишнє середовище; частка експорту на душу населення; обсяг іноземних інвестицій на ВВП.

Існують зовнішні та внутрішні фактори, що являють собою загрози інвайронментальній безпеці України.

Зовнішні фактори включають в себе: перевага сировинних товарів в українському експорті, втрата традиційних ринків військово-технічної продукції; залежність України від імпорту багатьох видів продукції, в тому числі, що мають стратегічне значення; зовнішній борг, що зростає; недостатній експортний і валютний контроль та відкритість митного кордону; нерозвиненість сучасної фінансової, організаційної та інформаційної інфраструктури для підтримки конкурентоспроможності експорту і раціоналізації структури імпорту; нерозвиненість транспортної інфраструктури, що обслуговує експортно-імпортні операції.

Внутрішні чинники включають в себе: успадкована від минулого структурна деформація економіки; низька конкурентоспроможність вітчизняної економіки; високий ступінь монополізації економіки; високий рівень інфляції; недостатня розвиненість і стійкість об'єктів інфраструктури; недостатньо можливостей для залучення ресурсів в господарський оборот; погіршення науково-технічного потенціалу країни; витіснення вітчизняних виробників, зокрема споживчих товарів з внутрішнього ринку іноземними компаніями; низька інвестиційна активність; перевага поточних витрат на шкоду капітальним; потенційна небезпека виникнення оціальних конфліктів; недосконалість правового законодавства і недобросовісні дії багатьох економічних суб'єктів на ринку України; низька фінансова дисципліна агентів ринку; криміналізація

економіки і корупція в управлінні економікою; масове приховання доходів і ухилення від сплати податків.

Поряд з оцінкою імовірності виникнення критичної ситуації необхідна й оцінка втрат (збитку), які супроводжують її виникнення.

Залежно від характеру втрат і засобів, необхідних для їхньої компенсації, негативні наслідки факторів чи ризику у зв'язку з критичним впливом соціально-економічних ситуацій можуть виникнути на: локальному рівні; мезорівні; національному; традиційному (глобальному) рівні.

Необхідним є виявлення найбільших загроз та ризиків для безпечної життєдіяльності. Аналіз стану навколишнього середовища свідчить про необхідність забезпечення екологічної безпеки та вимагають здійснення правових, організаційних заходів. вплив соціальних, економічних, екологічних призводить до виникнення фінансово- економічних, соціальних, екологічних проблем. Все це призводить до збільшення антропогенного навантаження на навколишнє середовище.

Необхідним є вирішення екологічної проблеми, а це потребує комплексних, радикальних, політичних, законодавчих, соціально-економічних, технологічних та інших заходів. У сфері природокористування і охорони навколишнього природного середовища виникла гостра необхідність щодо розробки нової державної політики, а найголовніше визначення її пріоритетних напрямків. Залежно від масштабу вирізняються глобальні (загальносвітові), міжнародні (система країн) і національні (окремі країни) пріоритети розвитку науки і техніки [11].

При цьому компетенція ЄС у сфері екологічної безпеки та цивільного захисту спільна з усіма державами-членами. Серед договорів, що укладені ЄС у сфері екологічної безпеки, можна виділити такі: договори, які повністю орієнтовані на регулювання охорони НПС; договори, що містять окремі положення про охорону довкілля; договори, побічно пов'язані з охороною НПС [12].

Загострення екологічної ситуації – це результат накопичених за багато десятиліть структурних деформацій господарчої діяльності

суспільства, які призвели до домінування природоємних галузей промисловості, ресурсоємних та енергоємних застарілих технологій, сировинної орієнтації експорту. Пріоритетними напрямками та стратегічною метою державної екологічної політики є збереження природних систем, підтримання їх цілісності та життєзабезпечуючих функцій щодо сталого розвитку суспільства, підвищення якості життя, поліпшення здоров'я населення та демографічної ситуації, забезпечення екологічної безпеки країни.

Висновок. Таким чином, особливості реалізації інвайронментальної безпеки полягають у забезпеченні взаємодії та поступального розвитку суб'єктів (держава, громадяни, підприємства, організації й установи) та об'єктів (особа, її права і свободи, підприємство, його економічні і немайнові цінності, держава, її конституційний лад, економічна незалежність), дія яких спрямована на досягнення завдань та пріоритетних напрямків інвайронментальної безпеки.

До суб'єктів інвайронментальної безпеки можна віднести державу, громадян, підприємства, організації й установи, а до об'єктів – особу, її права і свободи, підприємство, його економічні і немайнові цінності, державу, її конституційний лад, економічна незалежність тощо.

Перспективами подальших досліджень щодо особливостей реалізації інвайронментальної безпеки можуть бути формування механізму розробки та реалізації пріоритетів еколого-економічної безпеки України; оцінка витрат на еколого-економічну безпеку; моделювання еколого-економічної безпеки.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Варналій З. С. Економічна безпека України: проблеми та пріоритети зміцнення : моногр. / З. С. Варналій, Д. Д. Буркальцева, О. С. Саєнко. – К. : Знання України, 2011. – 299 с.

2. Власюк О. С. Економічна безпека України в умовах ринкових трансформацій та антикризового регулювання / О. С. Власюк. — К. : ДННУ «Академія фінансового управління», 2011. – 474 с.

3. Гуменюк А.М. Безпека структурно-інституціональної трансформації економіки регіону: теоретичні основи та прикладні аспекти: монографія / А. М. Гуменюк. – К. : НІСД, 2014. – 468 с.

4. Жаліло Я.А. Економічна безпека держави, підприємства, особи в інтегрованому суспільстві / Я.А. Жаліло // Актуальні проблеми міжнародних відносин. – К.: ВПЦ «Київський ун-т», Ін-т міжнар. відносин. – 2001. – Вип. 26. – С. 24-27

5. Пашко П.В. Умови та чинники забезпечення митної безпеки / П.В. Пашко // Митна справа. – 2010. – № 1(67). – С. 5-16.

6. Шлемко В.Т. Економічна безпека України: сутність і напрямки забезпечення : монографія / В.Т. Шлемко, І.Ф. Бінько. – К. : НІСД, 1997. – 144 с.

7. Hoerner, A. G. F., B. Kant, B. Scholtens, and P.-S. Yu (2013) Is the journal Ecological Economics really in itself a poor and misleading guide to what ecological economics is about? A reply to “Influencing the perception of what and who is important in ecological economics” Ecological Economics 89, 174-176. Хопнер, А. Г. Ф., Б. Кант, Б. Шолтенс і П.-С. Ю. (2013 р.)

8. Мащенко М.А. Теоретичне обґрунтування сутності економічної категорії «інвайронментальна безпека» / М.А. Мащенко // Вісник економіки транспорту і промисловості. №60.– 2017. – С.49-55.

9. Мащенко М.А., Литвиненко А.В. Визначення пріоритетів інвайронментальної безпеки України / М.А. Мащенко, А.В. Литвиненко // Вісник економіки транспорту і промисловості. № 61 – 2018. – С. 47–53.

10. Статистична інформація / Економічна статистика // Державний комітет статистики України //www.ukrstat.gov.ua.

11. Офіційний сайт Міністерства економіки України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.me.gov.ua/>

12. Офіційний сайт ООН, представництво в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.un.org.ua/ua>

References

1. Varnalii Z. S. Ekonomichna bezpeka Ukrainy: problemy ta priorytety zmitsnennia : monohr. / Z. S. Varnalii, D. D. Burkaltseva, O. S. Saienko. – К. : Znannia Ukrainy, 2011. – 299 p.

2. Vlasiuk O. S. Ekonomichna bezpeka Ukrainy v umovakh

rynkovykh transformatsii ta antykrizovoho rehuliuвання / O. S. Vlasiuk. — K. : DNU «Akademiia finansovoho upravlinnia», 2011. — 474 p.

3. Humeniuk A.M. Bezpeka strukturno-instytutsionalnoi transformatsii ekonomiky rehionu: teoretychni osnovy ta prykladni aspekty: monohrafiia / A. M. Humeniuk. — K. : NISD, 2014. — 468 p.

4. Zhalilo Ya.A. Ekonomichna bezpeka derzhavy, pidpriemstva, osoby v intehrovanomu suspilstvi / Ya.A. Zhalilo // Aktualni problemy mizhnarodnykh vidnosyn. — K.: VPTs «Kyivskyi un-t», In-t mizhnar. vidnosyn. — 2001. — Issue. 26. — P. 24-27

5. Pashko P.V. Umovy ta chynnyky zabezpechennia mytnoi bezpeky / P.V. Pashko // Mytna sprava. — 2010. — No. 1(67). — P. 5-16.

6. Shlemko V.T. Ekonomichna bezpeka Ukrainy: sutnist i napriamky zabezpechennia : monohrafiia / V.T. Shlemko, I.F. Binko. — K. : NISD, 1997. — 144 p.

7. Hoepner, A. G. F., B. Kant, B. Scholtens, and P.-S. Yu (2013) Is the journal Ecological Economics really in itself a poor and misleading guide to what ecological economics is about? A reply to “Influencing the perception of what and who is important in ecological economics” Ecological Economics 89, 174-176. Khopner, A. H. F., B. Kant, B. Sholtens i P.-S. Yu. (2013 r.)

8. Mashchenko M.A. Teoretychne obgruntuvannia sutnosti ekonomichnoi katehorii «invaironmentalna bezpeka» / M.A. Mashchenko // Visnyk ekonomiky transportu i promyslovosti. No. 60.— 2017. — P.49-55.

9. Mashchenko M.A., Lytvynenko A.V. Vyznachennia priorytetiv invaironmentalnoi bezpeky Ukrainy / M.A. Mashchenko, A.V. Lytvynenko // Visnyk ekonomiky transportu i promyslovosti. No. 61 — 2018. — P. 47–53.

10. Statystychna informatsiia / Ekonomichna statystyka // Derzhavnyi komitet statystyky Ukrainy //www.ukrstat.gov.ua.

11. Ofitsiinyi sait Ministerstva ekonomiky Ukrainy [Elektronnyi resurs]. — Rezhym dostupu: <http://www.me.gov.ua/>

12. Ofitsiinyi sait OON, predstavnytstvo v Ukraini [Elektronnyi resurs]. — Rezhym dostupu: <http://www.un.org.ua/ua>

Мащенко Марина Анатоліївна – кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри політичної економії Харківського національного

економічного університету ім. С. Кузнеця (просп. Науки, 9а, Харків, 61166, Україна, e-mail: mmashchenko@ukr.net).

Мащенко Марина Анатольевна – кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри політичної економії Харківського національного економічного університету ім. С. Кузнеця (просп. Науки, 9а, Харків, 61166, Україна, e-mail: mmashchenko@ukr.net).

Mashchenko Maryna A. – Candidate of Sciences (Economics), Associate Professor, Associate Professor of the Department of Political Economy, Simon Kuznets Kharkiv National University of Economics (9a Nauky Ave., Kharkiv, 61166, Ukraine, e-mail: mmashchenko@ukr.net).

Наданий матеріал раніше не публікувався та в інші видання не надсилався